

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ПЕРЕВАГ ТА НЕДОЛІКІВ НЕПРЯМОГО ОПОДАТКУВАННЯ

CHARACTERISTICS OF THE MAIN ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF INDIRECT TAXATION

Когут М. Г.,
*старший викладач кафедри
теорії та історії держави і права
юридичного факультету
(ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, України)*

Анотація: Статтю присвячено аналізу найбільш ключових переваг та недоліків, що притаманні непрямим податкам в теорії та на практиці. Серед основних регуляторів, які впливають на функціонування елементів ринкової економіки є податки. Саме їх вплив визначає в кінцевому результаті наскільки ефективною і розвинутою є сфера економіки як на державному, так і на міжнародному рівнях. Окрім того, не слід забувати і про те, що податки (як прямі, так і непрямі) є основним джерелом надходження коштів до бюджету.

Також, здійснено спробу проаналізувати базове співвідношення прямих та непрямих податків в податковій системі держави. Відповідаючи на питання, чи кращі прямі чи непрямі податки, можна багато сказати з обох сторін. Але можна впевнено зробити висновок, що жодна країна не може поводитися лише з одним типом. Обидва види мають поєднуватися в хорошій системі оподаткування.

Наведено опис ключових проблемних аспектів функціонування непрямих податків та можливі способи їх усунення. Аналізуючи дохідні статті державного бюджету України, можна прийти до висновку, що основну частину доходу становлять саме непрямі податки. Окрім того, вони ж є і найстабільнішим видом доходів. Аналізуючи питання переваг та недоліків непрямих податків, можна побачити, що я і кожен фінансовий регулятор, непрямі податки мають ряд позитивних та негативних якостей. Однак, однозначним залишається той факт, що існування непрямих податків є вкрай необхідним для функціонування держави. Тому, законодавцю потрібно максимально знизити прояви негативних сторін непрямих оподаткування, зокрема шляхом стабілізації податкових ставок, підвищення рівня правосвідомості населення, удосконалення системи адміністрування непрямих податків. Суспільство повинне отримати змогу всеціло усвідомлювати, що сплата податків є не тільки обов'язком, але й гарантією комфортного та безпечного життя.

Ключові слова: недоліки непрямих оподаткування, переваги непрямих оподаткування, співвідношення прямих і непрямих податків.

Annotation: The article is devoted to the analysis of the most key advantages and disadvantages inherent in indirect taxes in theory and in practice. Among the main regulators that affect the functioning of the elements of a market economy are taxes. It is their impact that ultimately determines how efficient and developed the economy is at both the national and international levels. In addition, we should not forget that taxes (both direct and indirect) are the main source of revenue for the budget.

Also, an attempt was made to analyze the basic ratio of direct and indirect taxes in the tax system of the state. When answering the question of whether direct or indirect taxes are better, much can be said on both sides. But it is safe to conclude that no country can treat only one type. Both types should be combined in a good taxation system. There is a description of key problematic aspects of the functioning of indirect taxes and possible ways to eliminate them. Analyzing the revenue items of the state budget of Ukraine, we can conclude that the main part of the revenue is indirect taxes. In addition, they are also the most stable types of income. So, analyzing the advantages and disadvantages of indirect taxes, we can see that I and every financial regulator, indirect taxes have a number of positive and negative qualities.

However, the fact remains that the existence of indirect taxes is essential for the functioning of the state. Therefore, the legislator needs to minimize the negative aspects of indirect taxation, in particular by stabilizing tax rates,

raising the level of legal awareness of the population, improving the system of administration of indirect taxes. Society must be able to fully realize that paying taxes is not only a duty but also a guarantee of a comfortable and safe life.

Key words: disadvantages of indirect taxation, advantages of indirect taxation, ratio of direct and indirect taxes.

Постановка проблеми. В сучасному динамічному світі ефективне функціонування ринкової економіки можливе лише за умов ефективного функціонування всіх сфер її формування та функціонування. Серед основних регуляторів, які впливають на функціонування елементів ринкової економіки є податки. Саме їх вплив визначає в кінцевому результаті наскільки ефективною і розвинутою є сфера економіки як на державному, так і на міжнародному рівнях. Окрім того, не слід забувати і про те, що податки (як прямі, так і непрямі) є основним джерелом надходження коштів до бюджету.

Аналіз та співставлення переваг та недоліків прямих і непрямих податків є дуже актуальним питанням, оскільки ефективність розвитку всієї держави залежить в першу чергу від достатнього наповнення бюджету. Аналізуючи дохідні статті державного бюджету України, можна прийти до висновку, що основну частину доходу становлять саме непрямі податки. Окрім того, вони ж є і найстабільнішим видом доходів. В інтересах держави є підвищення доходів шляхом збільшення ставок непрямих податків з одного боку та недопущенням різкого зростання податкового навантаження на споживання з іншого.

Дослідження даної тематики є надзвичайно важливою, оскільки для успішного застосування податків потрібно розуміти співставлення негативних і позитивних аспектів, які вони містять в собі. Саме в цьому випадку держава зможе створити ефективну податкову систему, яка буде повноцінно виконувати покладені на неї функції, при цьому не спричиняючи надмірного податкового тягара для громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі питання досліджуваної проблеми розглядалися в багатьох працях вітчизняних учених, зокрема А.С.Абрамова, В.С.Альошкін., В.Л.Андрущенко, О.М.Бандурка, В.В.Буряковський, П.Т.Гега, Я.В.Греца, О.Д.Данилов, В.А.Дедекаєв, Л.М.Доля, О.С.Задорожний, А.А.Кучер, М.П.Кучерявенко, А.І.Крисоватий, І.О.Лютий, К.А.Матвійчук, М.М.Мельник, О.І.Оксенюк, Т.В.Пасенко, В.Ф.Роль, О.М.Скибіцький А.В.Скрипник, А.М.Соколовська. Водночас, не применшуючи значення цих та багатьох інших досліджень, зазначимо, що у зв'язку з тим, що обрана тематика безпосередньо залежить від етапу розвитку суспільних відносин, її дослідження залишається актуальним.

Метою даної роботи є аналіз основних переваг та недоліків, які є притаманними для непрямих податків.

Виклад основного матеріалу. Перевага непрямих податків пов'язана в першу чергу з їх роллю у формуванні доходів бюджету. Однак це не говорить про те, що вони не виконують регулюючої функції. При вмілому їх використанні, непрямі податки можуть бути ефективним засобом регулювання економіки[1, с.96-97].

Відповідаючи на питання, чи кращі прямі чи непрямі податки, можна багато сказати з обох сторін. Але можна впевнено зробити висновок, що жодна країна не може поводитися лише з одним типом. Обидва види мають поєднуватися в хорошій системі оподаткування.

Їх відносна важливість залежить від ряду факторів, таких як розподіл доходів, характер економічної системи, стадія економічного розвитку тощо. Отже, обговорення відносних переваг і недоліків прямих та непрямих податків є лише академічним. Це не має практичного значення.

Непрямі податки мають власні **переваги**:

I. Відсутність майнового цензу:

Цей вид податків оподатковує всіх, незалежно від того, що вони роблять, скільки заробляють і який розмір їх доходу чи капіталу. Прямі податки у цьому відношенні обмежені. Таким чином, за допомогою непрямих податків є змога залучити до процесу наповнення бюджету не лише багатих, а усіх громадян, незалежно від майнового цензу.

II. Зручність в адмініструванні:

Вони зручні як для платників податків, так і для держави. Безпосередні платники не відчувають прямого податкового тягара тому що, по-перше, непрямий податок сплачується в невеликих розмірах, а, по-друге, він сплачується лише під час здійснення покупок. Але зручність ще більша завдяки тому, що податок "покритий ціною".

Його сума вже включена в ціну і безпосередній платник не акцентує свою увагу на його сплаті. Це як таблетки з лікарським препаратом, покриті цукром. Так, наприклад, акциз на тютюн не відчувається, коли він включений у ціну кожної купленої сигарети.

III. Широка база оподаткування:

Непрямі податки охоплюють дуже широкий асортимент товарів, робіт та послуг. Тоді як важкі фінансово прямі податки лише в один момент можуть призвести до шкідливих наслідків для соціального та економіч-

ного життя, непрямі податки є постійним та несуттєвим для кожної окремої особи (однак вагомим в сумарному підсумку) джерелом доходу бюджету.

IV. Спрощена система сплати:

Сплата відбувається автоматично, коли товари (робота, послуги) купуються та продаються. Юридичний платник збирає податок в ході стягнення ціни за товар.

V. Складність для ухилення від сплати:

Їх складно уникнути, оскільки вони є частиною готової ціни. Ухилитися від їх сплати можна лише уникнувши покупки товару, в ціну якого включається непрямий податок. Однак, на практиці все ж існують незаконні схеми уникнення від сплати непрямих податків.

V. Стабільність:

Дохід від даних податків є відносно стабільним з року в рік, оскільки непрямими податками обкладаються речі щоденного вжитку, які мають нееластичний (постійний) попит. Непрямі податки на товари першої необхідності приносять великий дохід, тому що люди повинні купувати ці речі.

VI. Виступають в якості соціального регулятора:

Регулюючи ставки непрямих податків в залежності від об'єкту оподаткування, уряд має змогу впливати на ціну, а, отже, і на попит на ті чи інші групи товарів. Наприклад, підвищуючи акциз на тютюнові чи алкогольні вироби, уряд тим самим змушує виробників підняти ціну на вказані товари і, таким чином, знижує попит на них. З іншого боку, надавши пільгову ставку ПДВ для товарів першої необхідності, уряд зобов'язує виробників знизити ціну і збільшити попит на відповідний товар.

Втім, варто відмітити, що існує і ряд недоліків, які характерні непрямим податкам. Зокрема:

I. Регресивний характер:

Непрямі податки не є справедливими. Адже сума податку є включена в ціну товару і всі повинні сплачувати за його однаковою ставкою. Незалежно від того, чи купує товар особа з високим рівнем доходу, чи з низьким, ціна на ринку однакова для всіх. Розмір непрямих податків загорнутий у ціну. Отже, багаті та бідні платять однаково суму, що, очевидно, несправедливо. Таким чином цей вид податків має регресивний характер.

II. Невизначеність:

Не зважаючи на те, що коло об'єктів оподаткування досить широке, все ж непрямі податки, зокрема акцизи, стягуються в тому числі з предметів розкоші, нафтових продуктів, тютюну тощо. Попит на ці товари не є стабільним явищем, тому бути впевненими в розмірі доходів, неможливо. Адже у разі товарів з еластичним попитом податок може не принести великого доходу. Податок підвищить ціну та скоротить попит. Коли річ не придбана, питання про сплату податку не виникає.

III. Надмірне підвищення цін:

Вони спричиняють зростання ціни товару, на відміну від прямих податків. Тут ще існує й інший фактор. Точну частку податку в ціні товару практично неможливо розрахувати, тому посередник (юридичний платник), як правило, стягує більше, ніж розмір податку. Цей процес є кумулятивним.

IV. Складна процедура нарахування податків від початку виробництва до готового товару:

Це в основному стосується Податку на додану вартість. У зв'язку з тим, що кінцевий продукт, який споживають фактичні платники податку проходить кілька стадій виробництва, сплата ПДВ і порядок його відшкодування створює можливість для використання незаконних схем для ухилення від сплати податку або ж збільшення суми податкового відшкодування.

V. Відсутність позитивного впливу на громадянської правосвідомість:

Ці податки не розвивають громадянської правосвідомості, оскільки платник податків багато разів навіть не знає, що сплачує податок. Податок прихований у ціні.

VI. Має частково шкідливий вплив для окремих сфер:

Непрямі податки перешкоджають окремим сферам виробництва у випадку, якщо сировина оподатковується. Адже це підвищує собівартість продукції та погіршить її конкурентоспроможність на ринку.

Також, важливо відмітити, що непрямі податки, особливо у випадку надмірно високих ставок, можуть стати причиною розвитку корупції. Оскільки найпростіший спосіб не виставити рахунок за продаж товару (роботи чи послуг) і отримати гроші готівкою, щоб уникнути оподаткування, все ще працює. Покупець не отримує чек (розрахунок) і оплачує готівкою без належної фіксації фінансової операції тощо, створюючи таким чином дуже великий тіньовий грошовий ринок.

Поряд з цим, не можна абстрагуватись і від тих недоліків, що привносяться в податкову систему необгрунтованим використанням непрямих податків. Головний з них, що, зрештою, послужив однією з основних причин критики з боку науковців та практиків, – це відсутність безпосередньої залежності від розміру до-

ходів платників, регресивний характер. К. Маркс вважав податки на споживання податками на бідних, а тому гостро їх засуджував. Групи осіб з низьким рівнем доходу в якості податку в ціні споживчих товарів сплачують більшу частку свого доходу порівняно з високодохідними групами. Тому проблема забезпечення ефективності введення цих податків повинна враховувати величину диференціації населення за рівнем доходів та відносну частку низькооплачуваних категорій населення[2, С. 337].

Соціальна несправедливість непрямих податків може певною мірою нейтралізуватися державою шляхом вилучення товарів першої необхідності з кола оподатковуваних. Але виникає суперечність: адже швидкість надходження податків, стабільність і рівномірність забезпечуються саме оподаткуванням товарів широкого вжитку. Тому державі необхідно якнайповніше врахувати інтереси усіх членів суспільства, прийти до компромісного розподілу податкового тягара.

У сучасних умовах вплив непрямих податків на підвищення цін, крім негативності саме цього фактора, достатньо обґрунтовано вважають джерелом розвитку інфляційних тенденцій. На погляд автора, не менш істотним недоліком непрямих податків слід вважати обмежені можливості їх використання для стимулювання виробництва. Деякі можливості стимулювання закладені в непрямих податках щодо регулювання структури споживання, однак їх реалізація знаходиться в безпосередньому зв'язку з відпрацьованістю механізму визначення та стягнення. Практика переконливо свідчить, що не завжди регулювання споживання шляхом непрямих податків має наслідком лише позитивні результати[3, С. 99].

Висновки. Отже, аналізуючи питання переваг та недоліків непрямих податків, можна побачити, що я і кожен фінансовий регулятор, непрямі податки мають ряд позитивних та негативних якостей. Однак, однозначним залишається той факт, що існування непрямих податків є вкрай необхідним для функціонування держави. Тому, законодавцю потрібно максимально знизити прояви негативних сторін непрямого оподаткування, зокрема шляхом стабілізації податкових ставок, підвищення рівня правосвідомості населення, удосконалення системи адміністрування непрямих податків. Суспільство повинне отримати змогу всеціло усвідомлювати, що сплата податків є не тільки обов'язком, але й гарантією комфортного та безпечного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сіташ Т.Д. Непрямі податки в податковій системі України. *Економічний журнал*. 2015. № 2. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/ecfor_2015_2_51.pdf
2. Івашків Т.С., Петрина М. Ю., Кушлик О. Ю., Вербовська Л. С. Переваги та недоліки в системі прямого і непрямого оподаткування. *Науково-інформаційний вісник «Економіка»*. 2013. №7. С.10–24.
3. Прокопчук О.Т. Специфіка податкових систем країн світу та України. 2015. С. 94-101. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32614421.pdf>